

Búcsúzunk

Choli Daróczi Józsefre emlékezünk

Hosszas betegség után május 12-én elhunyt Choli Daróczi József (1939-2018) magyarországi pedagógus, lovári roma nyelven és magyarul is alkotó költő, író, műfordító. Az 1970-es évek roma kulturális felpozíciójának egyik legjelentősebb személyisége. Szerkesztőségünk egy viszonylag ismeretlen önéletrajzával emlékezik rá, amit az egykori iskolaotthonos cigány osztály tanítójaként, a Rom Som Klub vezetőjeként jegyeztettek le vele és a Budapesti Művelődési Központ közművelődés-történeti kiadványsorozata, A közművelődés házaiban Budapest harmadik kötetében (szerk.: Slézia Gabriella), öt évvel ezelőtt közzé is tették. (A kiemelések tőlünk.)

Ezerkilencszázhetvenkettő, június elején kerültem a budapesti, XV. kerületi, Pestújhelyi úti általános iskolába, képesítés nélküli tanítónak. Az volt a feladatom, hogy szeptemberre, az iskolakezdés idejére, „iskolázom be” a rákospalotai és a pestújhelyi cigány gyerekeket.

Az első napokban, hónapokban a legnagyobb problémát az jelentette, hogy hogyan kerülök Csepelről Rákospalotára. Soha nem jártam korábban Rákospalotán, de viszonylag pontos és fontos kiindulási pontnak tekinthettem azt a pár nevet, amelyekkel a pestújhelyi úti iskola rendelkezett. Körbejártam a kerületet, meglátogattam azokat a családokat, akiknek ismertem a címét, de semmi többet. De nem is igen lett volna másra időm. Ugyanis a Pestújhelyi úti iskola éppen költözés alatt állt. A Pestújhelyi útról átköltözött az akkor nagyon modern és vadonatúj Újpalotai épületbe, a Kavicsos köz 4. szám alá. Az egész nyarunk azzal telt el, mind a nyolcvanöt tanárnak és tanítónak, hogy szeptemberre „üzemképes”, indulásra kész állapotba hozzuk a „Lila” iskolát, Újpalota első oktatási intézményét. A nyár folyamán sikerült jó kapcsolatba kerülnöm a kerületi Vöröskereszt titkárával, aki „bevitt és bemutatott” a kerületi Tanács elnökének, illetve a szociálpolitikai osztály dolgozóinak. Jó kapcsolatba kerültem a kerület különböző vezetőivel. Így és ekkor ismerkedtem meg a Csokonai Művelődési Ház vezetőjével és Török Virággal, a ház igazgatóhelyettesével.

1972. augusztus végére a vöröskereszt és a tanács segítségével szinte a teljes cigány lakosságot sikerült feltérképezni. Érettségi előtt álló fiatal cigány ember voltam, aki még csodák csodájára országos lapokban (Nagyvilág, Világosság) is megjelent cigány és magyarnyelvű verseivel. Kuriózum és csemege voltam, csodabogár. Nem a cigányok között, a nemcigány értelmiségieknek. Szívesen segítettek. A cigányok értetlenül néztek rám, amikor azt mondtam, hogy tanító vagyok, és én fogom az ő gyerekeiket tanítani. Nem hitték el. Nem is küldték el gyermekeiket iskolába, sem az évnytóra, sem az első tanítási napon. Egyedül ül-

tem (életemben először a katedrán). Tíz óra is elmúlt, amikor kénytelen voltam jelenteni az igazgatónőnek, hogy egyedül vagyok az osztályban, amit akkor *Iskolaotthonos Cigány Osztálynak* aposztrofált a tantestület. Nem csinált belőle nagyobb gondot, rám parancsolt, hogy menjek el a családokhoz, és hozzam be a gyerekeket az iskolába. Nyakamba vettem a kerületet, és délre összeszedtem vagy tíz gyereket. Megkezdjük a tanulást.

Ettől kezdve minden reggel, Csepelről jövet, végigjártam a cigánylakásokat, összeszedtem a gyerekeket, csapatostól mentünk be az új és szép lila színű iskolába. Általában mindig csak a második, harmadik órára értünk be. Egy félévet tanítottam úgy, hogy: Csepel – 52-es busz – gyorsvasút – 6-4-es villamos – 7-es busz – 24-es vagy 70-es busz, azaz: cigánygyerekek – iskola. Lassan-lassan megszoktuk egymást. Mármint a gyerekek és én. A szülők továbbra sem hitték el, hogy nem rendőrségi besúgó vagyok, csak éppen az iskolán, a gyerekeken keresztül próbálom becserkészni őket. (Hogy miért éppen rendőrségi besúgónak gondoltak, ma sem tudom.)

Tavaszi szünet után már csak nagyon ritkán kellett összeszednem a gyerekeket. Akkor, ha a teljes cigányközösséget érintő esemény volt a kerületben. Ha férjhez ment, vagy ha megnősült valamelyik fiatal, ha meghalt valakinek a rokona (egyszer fordult elő az első évben). Esküvő már az első évemben is több volt Rákospalotán. A Péterestyó család nagyon kiterjedt familia most is, szinte az egész Északnyugat-Magyarországon el- és kiterjedt kompániát alkot. Őt esküvőt tartottak 1972-ben. Ilyen alkalmakkor kivétel nélkül egyetlen gyerek sem jött iskolába egy-két nappal az esemény előtt, és egy-két nappal az eseményt követően. A temetésre én is elmentem. Így illik oláh cigányok között. De virasztani nem mentem el. Mondanom sem kell, nagy problémát jelentettek ezek az „iskolai szabadságok” az iskolavezetésnek. Én kevésbé lepődtem meg, inkább természetesnek tartottam, hiszen saját családban is ez volt az elfogadott norma. Azt nem tudtam, hogyan győzhetem meg az igazgatónőt meg a kollégákat arról, hogy ez ellen a szokás ellen nem érdemes semmilyen eszközzel sem „intézkedni”. Másként kell ütemeznünk a tanmenetünket. Szerencsénkre ezt az iskolaotthonos oktatási rendszer lehetővé tette.

A szülői értekezletekkel viszont következetesen bajban voltunk. Hat bivallyal sem lehetett egyetlen szülőt sem behívni az értekezletre. 1972 novemberében, az utolsó negyedévi szülői értekezlet előtt, azt üzentem a szülőknak, hogy jöjjenek el az iskolába, mert cigányklubot szervezünk. Hangszert hozhatnak? – kérdezték többen is az osztályból. Természetesen nem mondhat-

tam nemet. Hozhatnak, persze. Az adott napon már órákkal az utolsó tanóra előtt megtelt a hatalmas iskolai aula cigány felnőttekkel. Tamburákkal, gitárokkal, ceglédi alumínium kannákkal. Még csörgődobot is hoztak magukkal. Hatalmas lármát, ricsajt csapva az iskola dísztermében. Kétségbeesettem rohantam az igazgatónőhöz, hogy ilyenkor mit lehet kezdeni ennyi emberrel. Azt válaszolta a legtermészetesebb hangon, vigyem be őket az osztályba. Még a radiátorokon is cigányok lógtak, annyian lettünk a tanteremben.

Természetesen meg sem mertem említeni, hogy eszembe sincs klubot rendezni az iskolában. Azt meg pláne nem, hogy csak szülői értekezletre hívtam be őket. Este tízig táncoltunk, zenéltünk, énekeltünk. Így és itt készültünk az első közös iskolai karácsonyra, és attól kezdve minden héten csütörtökön tanítás után az iskola cigányosztályában. Török Virágot kerestem meg, merthogy azért ennyi embert bevinni egy osztályterembe az iskolába, mégsem a legjobb megoldás.

Az akkori Csokonainak volt Pestújhelyen egy fiók-háza, a József Attila Múvelődési Ház, a „Jakó”, itt rendeztük meg az első Rákospalotai Cigány Karácsonyt. A „zenekari együttes” is itt és ekkor kapta a Rom Som nevet. Az együttes első generációs tagjai természetesen Péterestényók voltak. Felnőtt, családos férfiak. Azt gondolom, megérdemli mindegyik, hogy név szerint is megemlítsen őket: a prím tamburás *Laci* volt, öcsce, *Csomi* az áduricás, *Litty*a, a nagybátyjuk volt a bassz tamburicás, és sógoruk, aki nem a Péterestényó famíliához tartozott, volt az ádurica-bundos nagybögős.

Azóta sem láttam bundos nagybögőt. Hatalmas sikerük volt. Ott, a Jakóban látta és hallotta őket először a nagyközönség. A karácsonyfát a színpad közepére állítottuk, eszünkbe sem jutott, hogy a színpad másra fog kelleni. A karácsonyfa alatt mondták el az elsőosztályos, különböző korú gyerekek az iskolában tanult verseket, énekeket cigányul és magyarul. Ezen az esten jelentkeztek a másodgenerációs fiúk és lányok, elsősorban tánccal és énekkel. Itt jelentkezett a minden idők legtehetségesebb tamburicása, egy tizenéves palotai cigány fiú, a Móka, a későbbi együttes vezetője. Modorával, kellemével, zenei virtuóz tudásával, és természetesen fiúi szépségével mindenkit: cigányt, nemcigányt meghódított. Rövid időn belül Móka lett a legfelkapottabb „zenész” Budapesten. Egy filmforgatás kapcsán, amit az NSZK-ban élő *Görgey Margit* rendezett Magyarországon, külföldön is ismert lett a *Rom Som együttes*. Meg is hívtak bennünket a Német Szövetségi Köztársaságba, majd *Dedinszky Erika* révén Hollandiába is.

A következő évben, 1973-ban „Rom-ba” dőlt a Jakó épülete. Így, és ekkor „vitt be” bennünket Török Virág a Csokonaiba. A Csokonaiban élte fénykorát a Rom Som cigányklub, amely komplex módon (már akkor, 1973-79-ben) próbálta „megoldani a cigánykérdést”. Legalábbis megkísérelte, a cigányság belső erőit hívta segítségül. Török Virág, aki ekkorra már a ház igazgatója lett, erején felül foglalkozott mind a klubbal, mind az együttesel. De ma már azt gondolom, sokkal inkább a felnőttoktatás foglalkoztatta. Az a cigány felnőttoktatás, amely „tanulótársává tette, tanulópár-rá egyszerűsítette az anyát a lányával, a fiút az apjával”. Így jött létre a szülői együttérzés fiúval, lánnyal, mert saját bőrükön tapasztalták, hogy a tanulás nem időöltés, nem játék, hanem komoly és felelősségteljes munka. A kérdés megoldása azóta is várat magára. Azt gondolom, nem véletlenül.

Természetesen ettől kezdve többet foglalkoztam az együttes köré szervezett Rom Som klubbal, a klub felnőttcigány oktatást szervező és oktató iskolájával. Egy idő után majdnem minden szülőt beiskoláztunk Török Virággal a felnőtt iskolába. Az volt a motiváció, hogy az általános iskolát összekötöttük a gépkocsivezetői tanfolyammal. A rákospalotai cigányok akkor is és ma is elsősorban kereskedelemről, régiség-kereskedelemről éltek és élnek. Jól jövedelmező foglalkozás! Már a hetvenes évek elején is az volt, sőt! A régiség-kereskedelem sok utazást kíván. Ezért volt szüksége minden rákospalotai, rákosszentmihályi és zuglói cigánynak a jogosítványra. 1975-re majdnem több tanulónk volt a felnőtt cigányosztályban,

Choli Daróczy József

Elvitték a cigányokat

A sok cigányt mind elvitték,
nagy árkokat ásni vitték.

A nagy árok lassan mélyül
víz bugyog fel a mélyérül.
Szegény fiúk, mind mifajták,
a csendőrök úzik, hajtják,
verik őket, kapják kézre,
lemaradót puskavégre.

Az a nagy árok minek kell,
a fekete feneketlen?

Nem tudják, honnan is tudnák,
csendőroktól meg nem tudják!
Ha tudná, hogy minek ásnak,
hogy maguknak, hogy nem másnak,
maguknak, a többieknek,
asszonyoknak, gyerekeknek.

mint a Lila iskolának cigány gyermektanulója.

1975-ben megjelentettük a Rom Som kétnyelvű folyóiratot, melyben cigány írók írásait közöltük cigány és magyar nyelven. A kiadvány részben műsorfüzetként szolgált, ahol a közművelődési programok mellett a felnőttoktatásról is hírt adtunk. Ez volt az *első magyarországi cigányklub*, és ez volt az *első magyarországi kétnyelvű, cigány-magyar újság*.

A Rom Som klub, a Rom Som együttes és a Rom Som cigányújság gyakorlatilag 1978-ig működött. Ugyanis 1978-ban Farkasinszky Lajos, a Fővárosi Tanács elnökhelyettese magához rendelt Török Virággal együtt, aki a Rom Som újság kiadója volt. Ránk parancsolt, hogy kérvényezzük a lap működtetését. Engedélyeztessük megjelentetését. Kérdésünkre, hogy kihez, hova írjuk az engedély iránti kérelmünket, azt válaszolta, hogy hozzá. Megírtuk. Nem engedélyezte. Így bukott el az első magyarországi cigányklub, az első magyarországi cigány folklór együttes, és így bukott el az első magyarországi cigányújság 1979-ben